

EKONOMİK SİSTEMLER VE BUGÜNKÜ DURUM

Şahin AKKAYA (*)

ÖZET

Bu çalışmada belli başlı ekonomik sistemlerden sosyalizm, komünizm, kapitalizm ve karma ekonomik sistemi kısaca ele aldıktan sonra; kapitalizm ve komünizmin çöküşü dile getirilmiştir. Günümüzde hemen hemen tüm dünyada bu sistemlerden sadece karma ekonomik sistemin uygulandığı görülmüştür. Bu sistemi uygulayan ülkelerin ise maddi ve manevi bunalım içinde oldukları ve halen uygulanan sistemlerin yetersizliği sonucu ortaya çıkmıştır.

Giriş

Bilindiği gibi İktisat, insanların çeşitli mallar üretmek ve bunları tüketmek üzere toplumun çeşitli fertlerine bölüştürmek için, kıt veya sınırlı üretim kaynaklarını (toprak, emek, sermaye gibi) ne şekilde kullandıklarını inceleyen bir ilimdir (Samuelson: 1975:5).

Burada tüm sistemlerde geçerli olan şu üç önemli iktisadi problemin çözümü gerekmektedir. Hangi mallar, ne miktarda, ne suretle ve kimin için üretilecektir? Üretilen mal ve hizmetlerden kimler istifade edecektir? Ve toplam milli hasıla toplumun fertleri arasında ne şekilde bölüşülecektir?

İktisatta bir kıtlık sorunu veya nedret kanunu vardır. Eğer her mal sonsuz miktarda üretilebilseydi veya insan ihtiyaçları tamamen tatmin olunsaydı, hangi malların nasıl üretileceği problemi olmazdı. Yine herkes arzu ettiği şeylere, arzuladığı kadar sahip olabilseydi, malların ve gelirlerin fertler veya aileler arasında ne şekilde dağılacağı meselesi olmazdı.

Bugün Amerika'da bile herkesin vasat bir seviyede bir doktorun hayat standartında yaşayabilmesi için, toplam hasılanın bugünkünden birkaç misli olması gerektiği belirtilmektedir. (Samuelson:1973:18) 1970'li yıllarda Amerika'da milli gelir; erkek, kadın ve çocuklar arasında eşit şekilde dağılsaydı ki bu imkansızdır- haftada fert başına ortalama 50 dolar düşerdi. Bugün milletlerin zenginliği bu "fert başına gelir veya GSMH" göstergesi ile ölçülmektedir. Bir rakam vermek gerekirse 1990 yılı itibariyle Türkiye'de yıllık ortalama kişi başına cari fiyatlarla Gayri Safi Milli Hasıla 1964 dolarken, Yunanistan'da 6375 dolar, Amerika'da 22101 dolar, Japonya'da 23965 dolar, İsviçre'de 34984 dolardır. (DPT: Uluslararası Ekonomik Göstergeler: Kasım 1992, sh. 13) Burada sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında geçim standartı ve aile geliri bakımından büyük farklılık olmasına rağmen, her iki grup ülkelerde en yüksek gelirli aile ile en düşük gelirli aile arasında gelir

(*) Prof. Dr. Şahin Akkaya Sütçü İmam Üniversitesi İ.L.B.F.

bakımından fark çok fazladır. (Samuelson:1973:122) Nitekim 1962 yılında Amerika'luların yarısı orta gelir sınıfından, dörtte biri alt geliri (fakir), kalan dörtte birinin de yüksek gelirli (zengin) olduğu görülmektedir. Fkirlere

zenginlerin gelirlerinin yarısının yarısından daha az gelirlidirler. (Samuelson:129) Bu gelir eşitsizliği az gelişmiş ülkelerde daha fazladır. Nitekim Sanayi Devriminden beri Avrupa ve Amerika'da ortalama hayat standardı yükselerek, az gelişmiş ülkeleri geride bırakmıştır. 1970'li yıllarda Asya ve Avrupa ülkeleri, Batı ülkelerinin Sanayi Devriminden önceki hayat standartının altında bir hayat standartına sahiptirler. Amerika ve Avrupa'da gelirin adaletsiz dağılımı ile fertlerin akli (zeka) ve fiziki yetenekleri arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır.

Makalemizde, önce başlıca ekonomik sistemleri kısaca özetledikten sonra, kapitalizm ve komünizmin çöküşü ile Karma Ekonomik Sistemi uygulayan Batı ülkelerinin bugünkü haline genel bir bakış yapacağız.

1. EKONOMİK SİSTEMLER

İnsanlar daima daha mükemmel bir toplumun hayali ile yaşamış sürekli daha mükemmel doğru gitmeye çalışmaktadırlar. Bütün ekonomik sistemler (Kapitalizm, Sosyalizm, Komünizm ve Karma Ekonomik Sistem) insanları refaha kavuşturma gayesini gütmüşlerdir. Avrupa'nın ihtilalci olmayan sosyal demokrat işçi partileri uzun seneler gündemde kalmış, bugün bunlarında çözüm olmadığı görülmüştür. (Samuelson 1973, 885) Yine ihtilalci, Marx'çı Komünizm rejime sahip Sovyet Rusya'nın çöküşünü kısa zaman önce gördük.

Ekonomik sistemleri şu dört ana grupta inceleyebiliriz. Sosyalizm, Komünizm, Kapitalizm ve Karma Ekonomik Sistem.

A- Sosyalizm:

Teorik olarak sosyalizmde emir-kumanda mekanizması, kapitalizmde piyasa mekanizması söz konusudur, "Merkezi plancılık-sosyalizm ve piyasa mekanizması-kapitalizm ilişkilerini açığa görebilmek için kapitalizm ile sosyalizmi birbirinden ayıran özelliklerin en önemlisini hatırlamak gerekir. Bu özellik üretim araçlarının mülkiyeti konusundaki farktır. Kapitalizmde toprak ve sermaye özel kişilerin mülkiyetindedir. Sosyalizmde ise bunların mülkiyeti devlete aittir. Kapitalizmde üretim araçlarının sahipleri bunları kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanmak isteyeceklerdir. Bunun için de kendi kararlarını kendileri vermelidirler. Sosyalizmde üretim araçları devletin elinde olduğu için bunların nasıl kullanılacaklarına siyasi otoritenin karar vermesi gerekir. Bu da ancak merkezi plancılıkla yapılabilir.

Böylece iki farklı iktisadi sistem ve iki ayrı mekanizma arasındaki ilişkinin mantığı çok kısa olarak belirtilmiş olmaktadır. Ama burada da uygula-

manın önemli farklarla dolu olduğunu bilmek gerekir. Sovyetler Birliği başlangıçta piyasa mekanizmasını ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti tümüyle reddeden bir uygulamadan günümüze piyasa mekanizması araçlarını gittikçe artan bir ölçüde kullanan ve hatta özel kişilere üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkına benzeyen bazı haklar tanıyan bir uygulamaya gelmiştir. Yugoslavya'da uygulanan şekli ile sosyalizme piyasa sosyalizmi adı verilmektedir: (Türkay, 1985, 16).

Avrupa'nın reformcu partileri "Sosyal Demokrat" partilerdir. İngiltere'deki İşçi Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi, İsveç ve Norveç'deki sosyalist partiler Sosyalizmin sulhu ve demokratik metodlarla ihtilalci olmayan gelişme göstermesi taraftarıdır. Bu partiler kapitalist ve karma sistem ile Marx'çı-komünizm arasında partilerdir. Komünizmden farklı olarak, sosyalizm devlet mülkiyetinin yavaş yavaş sulhu bir şekilde genişletilmesini hedefler.

Bugün sosyalist Avrupa ülkelerindeki İktisadi sistem uygulaması Amerika'nın karma ekonomik sisteminden farksız bulunmaktadır.

B. Marx'çı Komünizm veya İlmî Sosyalizm:

Karl Marx (1818-1883) sürgündeki günleri arkadaşı Friedrich Engels ile yeni bir iktisat ve tarih teorisi kurmaya hasretmiş, 1848'de Komünist Manifesto (Beyannameyi)yi yayınlamışlardır. (Pekin, 1984, 62) Marx daha çok Kapitalizmin bozuk yönlerini ele almış (Özellikle sosyal adaletsizlik yönü) esaslı bir çözüm getirrememiştir. Marx 1867'de ilk cildi çıkan Das Kapital'inde şöyle der: "İster düşünce, isterse maddi alanda olsun, her tarihi değişme, ilahi bir nizamın eserideğil, üretim tekniğinde meydana gelen değişmelerin bir sonucudur. "Marx'a göre emek ve sermayedar sınıflardan teşekkül eden bir toplumda, bir sınıf üretim araçlarında ve metodunda meydana gelen değişmeler sayesinde diğer sınıflara egemen olmaktadır. Üretim tekniğinde meydana gelen değişmeler sebebiyle sermaye birikimi olmakta, sermayeli üretim biçimi ise toplumun işçi sınıfının doğmasına sebep olmaktadır; bu sebepten Karl Marx "Bütün dünya işçilerinin birleşerek" ihtilal yapmalarını istemektedir. Fakat Marx'ın ihtilal beklediği sanayileşmiş ülkeler İngiltere, Batı Avrupa ve Amerika'da ihtilal olmamış; aksine ihtilal sınaileşmemiş, dolayısıyla kapitalizmin henüz gelişme imkanını bulamamış olduğu Rusya'da 1917'de yapılmıştır. Marx'ın hayranlarından Lenin, köylülere toprak, proletarya'ya yönetimi vaadederek iktidarı ele aldılar. Komünist partiten başka hiçbir partinin faaliyetine müsaade edilmedi. Lenin'in yardımcılarında Stalin 1920'de Lenin'in ölmesi ile başa geçti. Rus-Alman savaşından sonra Stalin'in diktatörlük idaresi zalim bir havaya dönüştü. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra, rejime karşı ayaklanmalar başladı (Samuelson:1973:890-91).

Marx'çı komünizmin uygulandığı Sovyet Rusya'da devlet üretim faktörlerinin bütününe yakın kısmına sahiptir: Toprak, fabrikalar, maden ocakları devletindir. Buralarda çalışan işçilerin gelirleri ücretlerinden ibarettir. Üretim devlet tarafından belirlendiği gibi, tüketimi de devlet düzenlemektedir. (Zeytinoğlu: 1980:138)

C. Kapitalizm:

Kapitalizm temeli ilk çağlarda Plato ve Aristo'ya kadar dayanır. Aristo zamanında fertler Atina'da vatandaşlar ve köleler diye ayrılıyordu ve sadece vatandaşlar oy verebiliyordu. V. yüzyıldan XV. ci yüzyıla kadar uzanan orta çağda toprak, toprak sahibi ve toprağa bağlı kölenin bulunduğu geniş ölçüde tarıma dayalı ekonomik bir sistem vardı.

İktisat bilimsel bir disiplin olarak ilk defa XVII. yüzyılın ilk yarısında KAMERALİZM (Almanya) ve MERKANTİLİZM (Fransa) uile ortaya çıkmıştır. (Savaş, V. 1984:5) Merkantilizm, Avrupa'da ulusal devletlerin kurulmasıyla birlikte bu devletlerin ekonomik yönden gücü olmasını sağlamak amacıyla doğmuştur. Bu düşünce işin "arz yönüne ağırlık veren" bir iktisat teorisi idi. Daha sonra Fransa'nın merkantilist bir politika izlemesi sonucu fakirleşmesi ile fizyokratlar ortaya çıkmıştır. Tabiat Kuvveti anlamına gelen Fizyokrasi, üretim artışını çiftçi'den ve tabiattan bekler. Fizyokratlar, bütün ekonomik ve sosyal hayata egemen olan "ilahi kanunların" varlığına inanmışlar ve "tabii düzeni" oluşturan bu kanunların sonsuz ve ölümsüz olduğunu, bunların zamana ve yere göre değişmeyeceğini kabul etmişlerdir. Tabii düzenin "ilahi" olduğuna inanan fizyokrat iktisatçıların düşüncelerinin aslı şudur: "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler. Dünya kendi kendine yürür. " (Laissez faire, Laissez passer - Le monde va de Luimeme) Bunlara göre, ekonomik ve sosyal hayata egemen kanunlar, tıpkı yerçekimi kanunu gibi, her zaman ve her yerde aynı olup insan iradesinin üstündedir. Bu kanunların değişmesi söz konusu olmadığı gibi, bunları kabul etmemek veya karşı koymaya kalkmak da mümkün değildir. Bu nedenle, ekonomik hayata sonsuz denilebilecek tarzda bir serbesti tanımak ve fertlerin çıkarlarını en yüksek kılabilme imkanları sağlanmalıdır. İşte kapitalist sistemin başlangıcı olarak bu " Laissez faire" düşüncesi kabul edilmektedir. Bilahare klasik teori ve daha sonra yeni klasik teori XIX yüzyılın ikinci yarısında doğmuş, Ricardo'dan Leon Walras'e gelinmiş ve Marjinal Fayda Teorisi'nin ilk adımları atılmıştır.

Daha sonraki aşama ise Keynesyen iktisattır. Keynes teorisini "talep ağırlıklı" kurmuştur. Keynes'den önceki teorilerde talep, arzın fonksiyonu olup, arz tarafından kontrol edilirdi. Keynes'in teorisinde ise arz talebin fonksiyonudur ve talep tarafından kontrol edildiği belirtmiştir. (Savaş:1986;6)

Kapitalist sistemde üretim malları özel şahısların mülkiyetinde olup üretim kar gayesi ile yapılır. Kapitalist sistemlerde kapitalistler sahip olduk-

ları sermaye mallarına karşılık faiz, temettü, kar ve rant elde ederler. Her toprak parçasının, her teçhizatın belli bir kimseye ait olduğunu gösteren bir tapu senedi vardır.

D. Karma Ekonomik Sistem:

Pür haliyle Kapitalist sistem uzun ömürlü olmamıştır. Devlet ekonomik hayata müdahale etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu müdahalenin esas sebepleri üçe ayrılmaktadır (Pekin, 1990,5-7): Değişen dünya görüşü, sosyal şartlar, ekonomik ve politik zorunluluklar..." özellikle liberallerin ekonomik ve sosyal dengenin kendi sistemlerinde engelsiz olarak ve kendiliğinden gerçekleşebileceği fikri uygulamada aksadı. Şahsi menfaatlerini sınırların ötesinde de olsa gerçekleştirmek isteyen fertlerin menfaatleri ile toplum menfaatleri çok defa aynı paralelde olmuyordu. Çatışmalar kaçılmaz hale gelmişti. "İnsanlar ne kadar fena iseler o kadar çok kanunlara ihtiyaçları vardır" diyen eski bir yargıya uyarak liberaller, az da olsa devletin ekonomik hayata müdahale etmesinin zorunlu olduğunu kabul ettiler. Ve ilk müdahale böylece başlamış oluyordu. Ancak müdahale taraftarı olanlar müdahale şekli bakımından iki gruba ayrılmışlardı.

Birinci grup, kapitalist sistemin tamamen bertaraf edilip yerine bir ekonomik ve sosyal sistemin kurulmasını isterken; ikinci grup, alınacak tedbirlerle halihazır sistemin düzeltilmesi cihetine gidilmesini daha uygun buluyordu.

İkinci görüş daha çok taraftar buldu. Alınacak tedbirlerle sistemin düzeltilmesi cihetine gidildi. Bu tedbirleri alıp uygulayacak devlet de, böylece ekonomik hayata müdahaleye başlıyordu....

Böylece Sombart'ın dediği gibi ekonomik düşüncede, devlete yaslanma ve devletten daha çok şey bekleme yönünde inkar edilmeyecek bir değişme meydana geldi. Her menfaat grubu mümkün olduğu kadar devlet himayesinden istifade cihetine gidiyor ve çeşitli baskı grupları halinde amacının gerçekleşmesi yönünde politik baskılar icra ediyordu "(Pekin, 1990, 5-7).

Bugün dünyada cari olan sistem karma ekonomik sistem olup, iktisat kitaplarının konuları karma ekonomik sisteme göre işlenmektedir. Aslında karma ekonomi, müdahaleci kapitalizmin yeni adıdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte liberal kapitalizmden dönüşler başlıyor, devlet ekonomik ve sosyal hayata müdahale ediyor: Dış ticaret devlet tarafından düzenleniyor, işçi-işveren ilişkilerinde ulusal ve uluslararası sosyal politikalar benimsenmeye başlıyor. Bu sistemde devlet, özel sektörün daha elverişli gelişmesi için gerekli alt yapı yatırımlarını üstlenmiştir. Karma ekonomik sistemde kamu ve özel kesim birbirini tamamlayıcı durumdadır. Devletin iktisadi teşebbüsleri, özel sektörün yetersiz kaldığı, yapamadığı işleri yapmakta, kapitalizme

yardımcı olmaktadır. (Talas, C. 1980,308)

2. EKONOMİK SİSTEMLERİN BUGÜNKÜ DURUMU: KAPİTALİZM VE KOMÜNİZMİN ÇÖKÜŞÜ:

Bugün kapitalizme en sadık bir ülke olarak kabul edilen Amerika'da bile, özel ve kamu teşebbüsün hakim olduğu karma ekonomik bir sistem uygulanmaktadır. Kapitalizmin pür olarak uygulandığı ülke pek yoktur. Bunun sebeplerinin bir kısmını yukarıda inceledik.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve komünizmin çöküşünün en mühim sebepleri, fertlerin düşünce hürriyetlerinin ve teşebbüs hürriyetlerinin olmaması ile dini ve ahlaki değerlerin hiçe sayılmasıdır diyebiliriz.

Daha farklı bir ifadeyle; İnsanlar farklı kabiliyette yaratılmışlardır. Nitekim gelir dağılımındaki eşitsizlik sebeplerinden biri olarak iktisatçılar "kişisel kabileyetlerdeki farklar"ı kabul ederler. (Samuelson, 1973: 910) Mendel'in genetik teorisine göre ailerde babadan oğula fiziki ve zihni kabiliyetler bakımından farklar vardır. Eğitimde zeka önemli olmakla beraber; zengin olmada, çok çalışma, enerji, açığızluluk gibi unsurlar da rol oynamaktadır. Şu halde toplumdaki fertlerden en iyi bir şekilde istifade etmek için onları hür ve serbest bırakmak gerekmektedir.

3. KARMA EKONOMİK SİSTEMİ UYGULAYAN BATI ÜLKELERİNİN BUGÜNKÜ HALİNE GENEL BAKIŞ:

Karma ekonomiyi uygulayan Batı Ülkelerinin bugünkü halini ekonomik ve sosyal bakımdan şöyle kısaca ele almak mümkündür.

A-Ekonomik Yönden: Batılıların da bizzat itiraf ettikleri gibi (U.N. 1981:6); 19 uncu yüzyılda bazı fakir ülkeleri sömürgesi altına alıp, onların yeraltı zenginlikleri ile gıda maddelerinden ve insan gücünden faydalanarak sanayi devrimini gerçekleştiren Batı, bugün ekonomik yönden de gerilemeye doğru gitmektedir. Nitekim son istatistiklere göre Amerika'nın dış ticaret dengesi (ihracat-ithalat farkı) 1984'den beri sürekli açık vermektedir: 1990'da ABD'nin dış ticaret açığı 109 milyar dolar.(DPT:1992:33) Genelde sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret açığı 1990 itibariyle 119 milyar dolardır. Yine işsizlik oranı yıldan yıla artmaktadır: İşsizlik oranı genel olarak sanayileşmiş ülkelerde 1970'de 7.1'e çıkmıştır. (DPT:1992:63) Ayrıca Batı Ülkelerinde sefatin sebep olduğu hastalıklar (bilhassa aids hastalığı) sebebiyle, sağlık harcamaları hızla artmakta ekonomileri sarsacak boyutlara ulaşmaktadır.

B - Sosyal Yönden Batı Ülkelerinin Bugünkü Durumu: Meşhur Amerikalı İktisatçı Paul Samuelson, bu çalışmamızda geniş ölçüde yararlandığımız tüm dünya dillerine çevrilen İktisat adlı kitabının 39.uncu bölümünde İktisadi Eşitsizliği incelerken konuya şöyle başlıyor: İnsanı yaşatan sadece gelir

değildir... İktisadi yönden ilerlemenin bedeli çevrenin kirlenmesine ve insanın mutluluk ve huzurdan uzaklaşmasına sebep oluyorsa insanlar iktisadi başarının esiri olmuşlar demektir (Samuelson, 1973:902) Gerçekten de bugün Batı'da gençlik alkolizm, uyuşturucu ve cinsi sapıklık müptelasi olmuş, bütün fiziki güçlerini kaybetmiştir. Busebepten özellikle Amerika'ya Doğu Ülkelerinden beyin göçü sayesinde, bugün ABD teknolojik ilerlemeler sağlamaktadır. Şu halde iktisadi doyuma ulaşmış olan gençlik ruhi tatminsizlik içerisinde. Bugün Batı'da ferdiyetçiliğin ön plana çıkması ile, insanlar yalnızlığa itilmiştir. Baba-oğluna-kızına "git ekmeğini kazan" demiş, çocuk aile otoritesinin dışına çıkmış, aile yıkılmıştır. Batı'da köpek ve kedilerin artması insanların yalnızlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Batı'da intihar olayları, yıldan yıla artmaktadır, mesela ABD'de 1981'de intihar oranı yüzde 5,7 iken 1984'de yüzde 12,5'e çıkmıştır. Batı Ülkelerinde 65 yaş ve daha üstünde intiharlar gençlere nazaran daha fazladır. Zira Batı'da yaşlılar kendi başlarına terk edilmekte onlara ilgi gösterilmemektedir. (AKKAYA, 1989:160)

Son olarak, meşhur Fransız Profesörü Pierre Masse daha bundan 20 sene önce şöyle diyor: "Toplumumuz tümüyle batma, anarşi ile dağılma yahut kargaşa içinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır." (Masse, 1973,14). Yine Alfred Sauvy, medeni insanın gün geçtikçe daha hızlı şekilde tabiatı yıprattığını, makine ve motorların insanlardan fazla arttığını, dünyada makinelerin insanlardan 20 kat fazla oksijen tükettiğini belirterek, diğer sosyal problemlerin de artması ile katı sosyalist rejimlerin geleceğini söylemektedir. (Sauvy, 1973,316)

Sonuç:

Mevcut uygulanan iktisadi sistemler maddi ve manevi yönden yetersiz kalmaktadır. İncelememiz insanların sadece iktisadi yönden refaha kavuşmalarının onları mutlu etmediğini, ruhi yöndende tatmin edilmeleri gerektiğini göstermiştir. Aslında bugün dünyanın çeşitli yerlerindeki anarşinin kaynağı bu tatminsizliğin sonucu olduğu kanaatini taşımaktayız. Bu nedenle yalnızca yeterli olma ile insanların refaha ulaşmaları imkan dahilinde görülmemektedir.

SUMMARY:

In this study, we dealt with main economical systems: Socialism, communism, capitalism and mixed economy, and expressed our observations about collapsing of communism and regressin of capitalism. Only mixed economy of all these systems has a currency in today's world. But countries this economical system is applied in have been going through a moral and phsial orisis and it is consired that the economical systems in the present time are not efficient.

KAYNAKÇA:

- AKKAYA, Şahin (1987): "Dünya nüfus ve beslenme istatistikleri ve beslenme problemi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, İZMİR.
- AKKAYA, Şahin (1989): "Türkiye'de ve dünyada intihar istatistikleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 4, İZMİR.
- MASSE, Pierre (1973)): *La crise du developpement*, Ed. Gaillimard, PARIS.
- PEKİN, Tefvik (1984): *Ekonomiye Giriş*, Barış yay. İZMİR.
- PEKİN, Tefvik (1990): "Müdahaleci Kapitalizm" *Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1-2, İZMİR.
- SAMUELSON, Paul A. (1973): *İktisat* (Çev. Demir Demirgil) Menteş Kitabevi, İSTANBUL.
- SAUVY< Alfred (1973): *Croissance Zero*, Calmann-Levy, PARIS.
- SAVAŞ< Vural (1984): *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, Fatih Yayınevi, İSTANBUL.
- TALAS, Cahit (1980): *Ekonomik Sistemler*, S. Yayınları, ANKARA.
- TÜRKAY, Orhan (19-85): *İktisat Teorisine Giriş*, Mikro İktisat, 4. Bası, Savaş yay., ANKARA.
- T.C. Başbakanlık (1992): *Uluslararası Ekonomik Göstergeler*, ANKARA.
- UNITED NATIONS, FAO (1981): *Agriculture, Toward 2000*, ROMA.
- ZEYTİNOĞLU, Erol (1980): *Ekonomik Doktrinler*, İ.T.İ.A. yay. İSTANBUL.